

PAULINA KWAŚNIEWSKA-URBAN

 <https://orcid.org/0000-0003-2306-7841>

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

paulina.kwasniewska-urban@up.krakow.pl

„NIE IDZIE TYLKO O POZIOM PRZEKŁADU – OSOBOWOŚCI NIE MNIEJSZA TU PRZYPADA ROLA”. LISTOWNA WSPÓŁPRACA ZOFII JACHIMECKIEJ Z MIECZYŚLAWEM BRAHMEREM¹

Abstract

“It’s not just about the level of translation, personality also plays here a big role”. Zofia Jachimecka’s Professional Correspondence with Mieczysław Brahmer

The purpose of this article is to complete the portrait of Zofia Jachimecka, who went down in history as an entertainer in one of the most important salons of Interwar Kraków and a model for the great portraitists, with her professional profile, most often presented either in residual form, or all together omitted from works focusing on the translator. The article presents an analysis of Zofia Jachimecka’s professional correspondence with Professor of Romance Studies Mieczysław Brahmer, who worked closely together from 1950 on the publication of the Polish translation of Goldoni’s comedies in the Ossolineum National Library series (Goldoni 1951, 1951, 1971), and later maintained social and professional contact for many years. The collaboration between the editor of the Goldoni editions and the translator, very well documented in the surviving correspondence (found in the Scientific Library of the PAAS and the PAS in Kraków archives and Jagiellonian Library manuscript collection), goes beyond the project and develops into a long-standing exchange of reading experiences, workshop and repertoire choices, comments on works sent to each other, as well as information on literary and repertoire news, which clearly

¹ Artykuł powstał w ramach grantu NCN OPUS 2020/39/B/HS2/01715 „Stulecie przekładu. Tłumacze i ich twórczość w literaturze polskiej po 1918 roku” pod kierownictwem prof. Magdy Heydel.

show that in many fields it was Jachimecka, and not Brahmer, who assumed the role of the expert on Italian and French literature. According to the letters, Brahmer tries to help the translator to, among other things, find a publisher for the Pirandello dramas she translated, while Jachimecka repeatedly suggests Italian readings to the professor, and helps him find his way through the maze of contemporary literature. The article draws attention to the considerable issue of cooperation in resolving financial matters and Brahmer's intermediation not only in the negotiations of remuneration for the translator for the volumes prepared jointly, but also when the professor was not directly involved in the project. The article is supplemented by an appendix presenting a compilation of Jachimecka's theatrical translations.

Keywords: Zofia Jachimecka, women translator's archive, Italian plays

Słowa kluczowe: Zofia Jachimecka, archiwum tłumaczki, dramaturgia włoska

Zamiast portretu

Zofia Jachimecka (1886–1973) to postać znana wśród krakowskich zbieraczy ludzkich memorabiliów, miłośników międzywojennej sztuki portretowej i badaczy historii polskiej muzykologii. Zasłynęła jako modelka Wojciecha Kossaka, Xawerego Dunikowskiego, Andrzeja Stopki, Teodora Axentowicza, Józefa Mehoffera i Leona Chwistka; jako bohaterka wspomnień Henryka Voglera (Vogler 1981: 227–233), Mariana Krzyżanowskiego (Krzyżanowski 1959: 85–120), Zygmunta Leśniodorskiego (Leśniodorski 1959: 212–213; 1963: 137–140), Zygmunta Niewidowskiego (Niewidowski 2011: 74–80), Krystyny Zbijewskiej (Zbijewska 1991: 121–134), Aleksandra Ziernego (Zierny 1970: 2–5), Zofii Nałkowskiej (Nałkowska 1988: 120–144) i Magdaleny Samozwaniec (Samozwaniec 2012: 150–151). Nadal żywa jest w Krakowie pamięć o „Pani Profesorowej” – animatorce salonu przy ulicy Grodzkiej 47. Jachimecka jest jednak nieobecna w ogólnopolskiej narracji o literacko-intelektualnym pejzażu dwudziestolecia i wczesnego PRL-u. Lakoniczne wzmianki o tym, że „władzała kilkoma językami i była cenioną tłumaczką” (Niewidowski 2011: 75), nie wystarczają za komentarz do jej niebywałego dorobku przekładowego, spychanego od lat na margines jej (równie imponującej) działalności towarzysko-artystycznej. Utrwalony w licznych wspomnieniach i nielicznych pracach badawczych oraz popularyzatorskich (Porębska 2015, 2016, 2022; Kapera 2001; Batorowska 1999; Czyńska 2022) obraz Jachimeckiej skupia się tylko na jednym poziomie jej wizerunku, prezentując ją jako aktywną uczestniczkę życia artystycznego

i muzę portrecistów. Jej sylwetki nie znajdziemy w syntezach dotyczących historii przekładu w Polsce (np. Sadkowski 2002), również tych nastawionych na odpamiętywanie tłumaczek (np. Rajewska 2015), sporadycznie wspomniana jest w badaniach italianistów zajmujących się przekładem *Pinokia* i komedii Goldoniego (Łukaszewicz 2009; Biernacka-Licznar 2018; Kwaśniewska-Urban 2020). Moim celem jest uzupełnienie tego portretu o charakterystykę zawodową.

Podjęte przeze mnie badania nad dorobkiem Zofii Jachimeckiej, upodmiotawiające tłumaczkę i traktujące ją jako pełnoprawną, suwerenną autorkę, obejmują całość jej aktywności profesjonalnej i zakładają wykorzystanie tak pozostawionych przez nią dokumentów, jak i źródeł rozproszonych i zapomnianych. Ponieważ namysł nad historią tłumaczy, wyrosły z badań historii przekładu, jest możliwy tylko dzięki uprawianiu skrupulatnej archeologii tłumaczeń, centralnym etapem mojej pracy jako re/dekonstruktorci (por. Buss 2001: 2) było odtworzenie archiwum zawodowego Jachimeckiej, czego podjęłam się z pełną świadomością roli przypadku w tego typu projektach (Paloposki 2017: 36). W niniejszym artykule przedstawię jeden z elementów tego zbioru: korespondencję tłumaczki z profesorem romanistyki Mieczysławem Brahmerem, która pozwoli mi odtworzyć historię ich współpracy przy publikacjach tłumaczeń Goldoniego i Pirandella.

Teczki

Zlokalizowanie archiwaliów po tłumaczach jest często utrudnione, a „[p]roblem z badaniami archiwalnymi narasta, gdy mamy do czynienia z aktywnością postaci marginalizowanych, czyli nie należących do grupy tradycyjnej elity białych mężczyzn” (Buss 2001: 1). W przypadku Zofii Jachimeckiej trudności wynikają nie z braku świadectw i dokumentów, lecz z ich mało zróżnicowanego charakteru. Nie dysponujemy autobiografią tłumaczki ani innymi tekstami o charakterze autobiograficznym, a przeprowadzone z nią wywiady zostały opublikowane w formie esejów², brak więc uważanej przez Jeremy’ego Mundaya za podstawową grupę doku-

² W publikacjach Krystyny Zbijewskiej (Zbijewska 1991) i Aleksandra Ziemnego (Ziemny 1970), które są wspomnieniami rozmów z Jachimecką, przytaczane są wypowiedzi tłumaczki, niebędące jednak dosłownymi cytatami. Czasem pojawiają się po myślniku, czasem są wprowadzane jako wtrącenia do głównego toku wypowiedzi, zostały dowolnie wplecione w narracje przeprowadzających rozmowy dziennikarzy. Nie traktuję ich więc jak

mentów wykorzystywanych do badań mikrohistorii (Munday 2014: 5). Archiwum stworzone i pozostawione przez Jachimecką dla potomnych³ odzwierciedla jej ambicje upamiętnienia męża (Zdzisława Jachimeckiego – znanego muzykologa) oraz snucia opowieści o krakowskim środowisku artystycznym doby międzywojnia i w tych kontekstach było dotychczas analizowane. W zachowanych dokumentach odnajdujemy jednak liczne ślady jej bogatej działalności zawodowej, które pozwalają nam uchwycić „konkretność, materialność i integralność” (Heydel 2020: 36) tłumaczki, uwydatniając jej aktywność w międzykulturowej przestrzeni branżowej (por. Pym 2009). Szczególnie istotna jest dla mnie jej wieloletnia korespondencja⁴ z Mieczysławem Brahmerem. Listy Brahmery do Jachimeckiej znajdują się w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie⁵, listów Jachimeckiej do Brahmery dotychczas nie udało mi się zlokalizować, mimo podejmowanych wysiłków. Największym zawodem okazała się kwerenda w Bibliotece Narodowej, gdzie przechowywane są rękopisy i korespondencja profesora (Akc. 12571, Akc. 13296 i inne). Zbiór BN ma w kolekcji pokaźny zespół dokumentów, jednak po przejrzeniu wszystkich teczek Archiwum Mieczysława Brahmery, nie znalazłam listów pisanych przez Jachimecką. Mogą znajdować się w nieskatalogowanej części zbioru, do której nie ma dostępu, możliwe jednak, że nigdy nie zostały udostępnione przez darczyńców (nie dotarłam do tej informacji).

Popularność w dwudziestoleciu

Początek drogi tłumaczeniowej Zofii Jachimeckiej jest dobrze znany, ona sama wielokrotnie opowiadała, kto i w jakich okolicznościach zachęcił ją do

typowych wywiadów, podczas których tłumacze mają możliwość moderowania toku wypowiedzi i odpowiadają na konkretne zadawane im pytania.

³ Po śmierci tłumaczki archiwum Jachimeckich uległo rozproszeniu w wyniku problemów z przechowywaniem. Większość dokumentów (w tym korespondencja) znajduje się w Dziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej (oznaczam jako BJ) i w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie (oznaczam jako PAN/PAU). Historia archiwum Jachimeckich została opisana przez Marię Porębską (Porębska 2012) i Małgorzatę Woźną-Stankiewicz (Woźna-Stankiewicz 2011).

⁴ Korespondencję Jachimeckich fragmentarycznie badali: Hanna Batorowska (Batorowska 1999), Iwona Branc (Branc 2019), Józef Dużyk (Dużyk 1990), Ryszard Nycz (Bernt 1992) i Zbigniew Jabłoński (Jabłoński 1978).

⁵ Dalej oznaczam jako PAN/PAU.

pracy nad przekładem. Tworząc swoją własną legendę, referuje Aleksandrowi Ziennemu, jak odwiedził ją kiedyś Waclaw Berent, pracujący wówczas nad *Żywymi kamieniami* i powiedział, że koniecznie trzeba przełożyć dzieło Émile'a Gebharta *Włochy mistyczne*. Ślady pracy nad tekstem odnajdujemy w liście Zofii do męża Zdzisława z 24 maja 1912 roku⁶. W krótkim czasie udało jej się sprostać wyzwaniu, a Berent pochwalił efekt i dokładał starań, by opublikować tłumaczenie, jednak nigdy do tego nie doszło. Przekład stał się spełnieniem jej ambicji literackich, szybko zwróciła się w stronę dramatu, który był jej wielką pasją. Władza już biegle językiem niemieckim i francuskim⁷ (jak każda wykształcona panna z Galicji⁸), jeszcze za czasów panieńskich zaczęła też naukę włoskiego (jeśli intelekt i warunki pozwalały, panny często pobierały naukę jakiegoś trzeciego języka)⁹. W 1918 roku przygotowała dla Wiktora Biegańskiego scenariusz filmowy na podstawie *Awatara* Teofila Gautiera¹⁰ i równocześnie podjęła współpracę z teatrami. W pierwszych latach działalności tłumaczyła komedie bulwarowe głównie na potrzeby scen krakowskich¹¹, najpierw były to sztuki francuskie, a od 1921 roku zaczęły wypierać je teksty włoskie, które szybko stały się domeną autorki. Tłumaczy z francuskiego było na krakowskim rynku wielu,

⁶ Por. „Dziś chyba już będę mogła tłumaczyć dalej *L'Italie mystique*. Wystyd mnie, że dopiero zaczęłam drugi rozdział: Joachima de Floris”. List Zofii Jachimeckiej do Zdzisława Jachimeckiego, 24.05.1912, BJ, teczka nr 21 a, b.

⁷ Świadczy o tym korespondencja, np. niewiele późniejsza wymiana listów z Wikto-rem Biegańskim: „Mogłabym to nawet zrobić (...) po niemiecku, gdyż dość dobrze znam ten szkaradny zresztą język”. List Zofii Jachimeckiej do Wiktora Biegańskiego, 22.09.1918, PAN/PAU, 9297, k. 15.

⁸ O tym „typowym” dla panien z Galicji wykształceniu, które przypadło także w udziale Jachimeckiej, czytamy w rozmowie tłumaczki z Aleksandrem Ziennym (Zienny 1970: 4).

⁹ Więcej o motywacjach Jachimeckiej do zajęcia się przekładem i jej kształceniu w: Kwaśniewska-Urban 2022.

¹⁰ Scenariusz został opracowany na podstawie oryginału, tłumaczka przygotowała też przekład powieści, który opublikowała w 1921 roku Księgarnia J. Czerneckiego, a w roku 1976 Wydawnictwo Literackie. O pracy Jachimeckiej nad scenariuszami dla Wiktora Biegańskiego pisze Maria Porębska (Porębska 2022: 232–233).

¹¹ Pierwszą pokazaną na scenie sztuką w jej przekładzie jest według moich ustaleń *Precz z kochankami* Étienne'a Reya (premiera 20.06.1912 we Lwowie). Rękopis przekładu z 1912 roku jest dostępny w Bibliotece Śląskiej w Katowicach (BTL 5058), brak na nim nazwiska tłumacza, jednak porównanie z przekładem autorstwa Zofii Jachimeckiej, znajdującym się w Archiwum Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie (BTS 3836), pozwala wnioskować, że obie wersje mają tę samą autorkę. Zestawienie sztuk wystawionych we Lwowie za czasów dyrekcji Hellera podaje farsę *Precz z kochankiem*, nie ma jednak informacji ani o autorze, ani o tłumaczu (por. Webersfeld 1917: 28).

możliwe, że właśnie dlatego próbująca wybić się Jachimecka zaczęła proponować wysoko przez nią cenione dramaty włoskie. Dorobek tłumaczeniowy Jachimeckiej jest imponujący, krytycy już w 1932 roku pisali o jej trzydziestym przekładzie dla teatru¹², mnie udało się ustalić sto dwadzieścia sześć tytułów, nie wszystkie jednak sztuki zostały wystawione (zob. Aneks). Jachimecka zasłynęła jako polski głos Niccodemiego, Chiarellego, Fraccarolego, Lenza, Pirandella, Goldoniego i wielu innych. Po sutych latach dwudziestolecia nastąpił jednak zwrot w jej karierze. Wojna uniemożliwiła działalność zawodową, a późniejsza powojenna rzeczywistość nie sprzyjała osobom o jej statusie i przyzwyczajeniach. Mąż tłumaczki został uznany za naukowca burżuazyjnego, a ona sama uchodziła za symbol czasów minionych. Choć przedwojenna intensywność współpracy z teatrami nigdy już nie powróciła, przed tłumaczką niespodziewanie otworzyły się nowe drzwi: korzystając z polityki wydawniczej PRL-u, podjęła współpracę z wydawnictwami i doczekała się publikacji swoich najważniejszych przekładów. Wtedy to na scenę wkroczył profesor Mieczysław Brahmer – współautor jej sukcesu wydawniczego. Nie mamy informacji o tym, kiedy Zofia Jachimecka poznała Mieczysława Brahmę. Prawdopodobna jest hipoteza, że to znajomość przedwojenna – Brahmer od 1922 roku pracował na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie wykładał też Zdzisław Jachimecki. Tłumaczka i italianista mieli też wspólnych znajomych: lektora języka francuskiego Henri-Louisa Bernarda i jego żonę Felicję z Vimpellerów (również tłumaczkę, koleżankę Jachimeckiej jeszcze z czasów szkolnych). Jachimeccy byli już wtedy na tyle popularni, że goszcząc w Krakowie, trudno było nie zetknąć się z nimi, szczególnie w sytuacji zbieżności zainteresowań. Pierwsze listy od Brahmę zachowane w zbiorze PAN/PAU datowane są na rok 1950 i traktują o podjętym wspólnie projekcie publikacji przekładów komedii Goldoniego. Współpraca będzie owocna i długa, najbardziej wzmożona wymiana listów przypada na lata 1956–1973 (w archiwum PAN/PAU zachowało się 41 listów Brahmę z tego okresu).

¹² Por. recenzja autorstwa „rz.” opublikowana 2.03.1932 roku na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”: „Tragedia bez bohatera jest 30tą sztuką, którą zasłużona tłumaczka przyswoiła teatrowi”.

Giganci w druku

Zgodnie z postulatem Bieruta publikowane na odbudowywanym rynku wydawniczym książki miały być tanie, dobre, dostępne „dla najszerszych mas” (Bierut 1948: 8–9) i miały prezentować wysoki poziom artystyczny, więc zaraz po wojnie z głębin szuflad tłumaczy wynurzają się przykurzeni klasycy. Pierwsze opublikowane przekłady Jachimeckiej to sztuki Goldoniego, tomy komedii wydanych w roku 1951 przez Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w ramach serii „Biblioteka Narodowa” zawierały kolejno: *Sprytną wdówkę* i *Zakochanych* oraz *Kawiarenkę wenecką* i *Mirandolinę*. Wybór sztuk jest zaskakujący o tyle, że tłumaczka nie zdecydowała się na publikację największego przeboju Goldoniego, jakim bez wątpienia jest *Sluga dwóch panów*, i zaproponowała nowy przekład *Mirandoliny*, od dawna graney na deskach polskiego teatru w tłumaczeniu Staffa (premiera przekładu Staffa miała miejsce 14 lutego 1929 roku w Warszawie), a co więcej, opublikowanej już dwukrotnie: w 1834 roku w przekładzie z niemieckiego autorstwa Borysa Halperta (Goldoni 1834) i około 1923 roku w lwowskiej serii „Teatr dla wszystkich” w przekładzie Eugeniusza Balińskiego (Goldoni 1923). Przy przygotowaniu Goldoniego do druku od samego początku pracował Mieczysław Brahmer, pierwsza wzmianka o przedsięwzięciu pojawia się w jego liście z 12 stycznia 1950 roku: „Jest to dla mnie wielką radością, że Goldoni da mi możliwość współpracy z Panią. Chciałem napisać: z tak doskonałą tłumaczką. Ale nie idzie tylko o poziom przekładu – osobowości nie mniejsza przypada tu rola” (Brahmer 12.01.1950). Brahmer komentuje wybór komedii do tłumaczenia i ubolewa, że Jachimecka nie zdecydowała się na żadną ze sztuk regionalnych, choć przyznaje, że teksty te stawiają przed tłumaczem „zadanie chyba nierozwiązywalne” (Brahmer 12.01.1950). Zofia jest niezwykle entuzjastycznie nastawiona do pomysłu:

Już sam dźwięk nazwiska Carlo Goldoni ma w sobie urzekający wdzięk – mówi nam o czarach Wenecji (...) – o dialekcie, a raczej o mowie weneckiej, która ma w sobie coś dziwnie pieszczotliwego. Nic dziwnego, że już w czasach mojej zamierchłej młodości nazwisko weneckiego komediopisarza było dla mnie magnesem, który i dziś nie stracił siły (cyt. za: Porębska 2022: 308).

Prace przebiegają sprawnie, w ciągu roku wychodzą aż dwa tomy z czterema komediami i bardzo rozbudowanymi wstępami autorstwa Brahmery zawierającymi rys historyczny, charakterystykę włoskiego teatru, opis twórc-

czości Goldoniego i, co chyba najciekawsze, jego polskiej recepcji wraz z informacjami o przekładach. „Szczególnie cieszy p. Zofię, iż książka ma znak edytorski Biblioteki Polskiej”¹³. W tej serii Ossolineum publikuje same dzieła doborowe” (Ziemny 1970: 4). W planach jest trzeci tom¹⁴, do którego tym razem Jachimecka zaproponuje komedie dialektalne. W 1954 pisze do Jana Pawlikowskiego¹⁵, że książka ma wyjść niebawem (Jachimecka 21.05.1954), ale na jej publikację przyjdzie tłumaczce poczekać dwadzieścia lat. W 1957 roku, na fali obchodów 250. rocznicy urodzin Wenecjanina, Państwowy Instytut Wydawniczy postanawia opublikować kilka jego komedii. Do zbioru wchodzi aż sześć tytułów, z czego dwa w przekładzie Jachimeckiej: otwierający go *Sluga dwóch panów* i wydana już wcześniej w BN-ce *Mirandolina*. Także i przy tym projekcie pracuje Brahmer. Jest autorem krótkiego wstępu, nie wydaje się jednak zadowolony z kształtu publikacji: w liście (Brahmer 26.11.1956) krytykuje obszerne posłowie i przypisy opracowane przez Jerzego Jędrzejewicza – redaktora tomu i autora trzech umieszczonych w nim przekładów. Tekst Jędrzejewicza był według Brahmery inspirowany źródłami radzieckimi, przez co „mocno tchnął zapachem dnia wczorajszego” (Brahmer). Publikacja została szybko przygotowana i starannie wydana. Choć rzeczywiście posłowie nie należy do jej mocnych stron, została dobrze przyjęta, zapewne dlatego, że to jedyne polskie wydanie dwóch bardzo znanych sztuk – *Slugi dwóch panów* w tłumaczeniu Jachimeckiej i *Wachlarza* w przekładzie Jarosława Iwaszkiewicza.

Ponieważ trzeci, nazywany przez Brahmery „upiornym” (Brahmer 20.12.1962), tom BN-ki przez lata pozostawał w zawieszaniu, przyszła kolej na opracowanie dramatów drugiego włoskiego giganta – Luigiego Pirandella. PIW, zapewne zachęcony współpracą przy komediach Goldoniego, decyduje się na sprawdzony duet: tłumaczka i italianista. On jak zwykle pisze erudycyjny wstęp, ona przekłada trzy z opublikowanych w zbiorze ośmiu sztuk¹⁶. I tym razem prace posuwają się w imponującym tempie, choć

¹³ Ziemny ma na myśli „Bibliotekę Narodową”. Teksty publikowane w tej serii opatrzone były zawsze materiałem krytycznym opracowanym przez wybitnych specjalistów.

¹⁴ Brahmer chciał przekonać wydawnictwo do opublikowania czterech tomów, jednak poprzestano na trzech.

¹⁵ Jan Gwałbert Henryk Pawlikowski (1891–1962) – literat, taternik, drugi mąż Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.

¹⁶ W tomie znajdziemy następujące sztuki: w przekładzie Zofii Jachimeckiej *Sześć postaci scenicznych w poszukiwaniu autora*, *Ależ to nie na serio* i *Patent*; w przekładzie Leona Chrzanowskiego *Henryk IV*; w przekładzie Jerzego Jędrzejewicza *Tak jest, jak się państwo*

Jachimecka donosi w listach, że nie czuje się najlepiej, bierze zastrzyki, ma problemy z sercem, zlecenie PIW-u nie daje jej chwili wypoczynku i jest cały czas „przykuta do biurka” (Jachimecka 9.06.1956). W grudniu 1959 roku Brahmer informuje, że wybór dramatów jest już w druku, przyznaje może nazbyt szczerze: „wstęp napisałem, jak zwykle, w ostatniej chwili” i dodaje: „[w]cześniej pewnie ukaże się w «Dialogu», aby spełnić przyrzeczenie dane redaktorowi” (Brahmer 16.12.1959). Przy okazji przesyła też redakcji „Dialogu” przygotowane przez tłumaczkę przekłady *Łazarza* i *Liola*, zachęcając do druku. Rzeczywiście w styczniowym numerze czasopisma wychodzi tłumaczenie Pirandella, ale nie autorstwa Jachimeckiej¹⁷. Brahmer dywaguje też, że może z czasem uda się nakłonić PIW do ogłoszenia jeszcze jednego tomu noblisty, nigdy jednak do tego nie dojdzie.

Korespondencja redaktora i tłumaczki w tym okresie coraz częściej traktuje o sprawach prywatnych. Ich znajomość zacieśniała się, choć rzadko mieli okazję spotykać się na żywo, zdarzyło się to raptem kilka razy w ciągu trzydziestu lat systematycznej wymiany listów (przy okazji krakowskich wizyt mieszkającego na co dzień w Warszawie Brahmera). Z każdym rokiem pojawia się coraz więcej wątków osobistych, szczególnie dotyczących problemów zdrowotnych. Zmiana ta jest naturalna – oboje są coraz starsi, muszą borykać się z różnymi schorzeniami. Jachimecka zresztą, choć jej aktywność zawodowa tego nie odzwierciedla, nie uważała się za okaz zdrowia i zwracała dużą uwagę na kwestie samopoczucia, jej młodzieńcze listy do narzeczonego i późniejsze do partnerów zawodowych mogą świadczyć wręcz o nadmiernym skupianiu się na kwestiach niedomagań, graniczącym z hipochondrią.

Po Pirandellu nareszcie powrócił do łask projekt wydania Goldoniego. *Pan Teodor rzęda* w przekładzie Jachimeckiej został wystawiony w 1953 roku w szczecińskim Teatrze Polskim, *Uczciwa dziewczyna* miała swoją premierę w 1960 roku w Katowicach w Teatrze im. S. Wyspiańskiego, tłumaczenia (a przynajmniej ich pierwsze wersje) były więc gotowe na długo przed publikacją. Jednym z powodów odsunięcia wydania w czasie była aktywność zawodowa Brahmera, która uniemożliwiała mu wywiązanie się z obietnicy przygotowania wstępu również do trzeciego tomu. W 1968 roku

zdaje, *Żeby wszystko było jak należy*; w przekładzie Anny Żabickiej *Człowiek z kwiatem w ustach* i *Głupiec*.

¹⁷ „Dialog” opublikował tylko dwie sztuki noblisty: *Cecè* w numerze 2/1958 i *Patent* w numerze 1/1960, obie w tłumaczeniu Luigiego Ciniego i Wandy Laskowskiej.

ceduje to zadanie na swoją doktorantkę – Halinę Bernhardt-Kralową, dziś wybitną tłumaczkę literatury włoskiej – i przewiduje zakończenie prac na przełom lat 1968/1969 (Brahmer 18.04.1968). Wstęp jest gotowy w czerwcu 1969 roku, Brahmer w liście chwali go za czytelność i zwięzłość i informuje, że sprawę doprowadzi do końca redaktor BN prof. Hulewicz (Brahmer 29.06.1969). Prace nadal idą opornie, we wrześniu 1970 roku profesor Brahmer znów obiecuje pchnąć sprawę BN-ki (Brahmer 28.09.1970), w grudniu informuje (Brahmer 20.12.1970), że Goldoniego już na pewno obiecano na 1971 rok. Tym razem rzeczywiście udaje się doprowadzić przedsięwzięcie do szczęśliwego końca, Zofia Jachimecka pisze do Magdaleny Samozwaniec: „(...) ukaże się nareszcie dawno zaplanowany trzeci tom komedii Goldoniego w wydawnictwie Biblioteki Narodowej. To wielki mój wysiłek” (cyt. za: Niewidowski 2011: 80). Trzy tomy Goldoniego wydane w BN-ce i tom PIW-owski to do połowy lat dziewięćdziesiątych jedyne funkcjonujące na rynku polskim wydania tego autora, potem zresztą dołączyły do nich jeszcze tylko dwie publikacje zawierające trzy kolejne tytuły¹⁸. Można więc bez cienia wątpliwości stwierdzić, że Goldoniego do Polski wprowadziła Zofia Jachimecka, pozostająca do dziś autorką największej liczby przekładów jego komedii na polski, mająca na koncie rekordową liczbę wystawień swoich tłumaczeń i zajmująca pierwsze miejsce na liście autorów, którzy mogą się poszczycić publikacją przekładów Wenecjanina.

Po Goldonim wraca Jachimecka do pertraktacji pirandellowskich. Od dłuższego czasu ma gotowy projekt przekładu nowel i szuka wydawcy, zwraca się o pomoc do niezastąpionego Brahmera, wskazując już w 1970 roku na Wydawnictwo Literackie jako ewentualnego chętnego. Brahmer odpowiada, że nie ma tam już niestety kontaktów – jego znajomy, wieloletni dyrektor WL Aleksander Słapa zmarł w 1964 roku – obiecuje jednak znaleźć jakąś ścieżkę (Brahmer 28.09.1970). Uważa, że już sam projekt jest wystarczająco przekonujący i nie powinno być problemu ze znalezieniem chętnego, trzeba jednak będzie uzbroić się w cierpliwość, plany wydawnicze są bardzo napięte. Sugeruje jednocześnie, by czekając na publikację całości, spróbować wydać niektóre przekłady w czasopismach. W 1973 roku wychodzi w Wydawnictwie Literackim *Koń na księżycu* (Pirandello 1973) – wybór siedemnastu nowel noblisty. Publikacja jest częściowym uzupełnieniem wydanego w 1958 roku *Czarnego szala* (Pirandello 1958), w którym znajduje

¹⁸ W 1997 roku wydzie *Łgarz i Bliźniaki weneckie* w przekładzie duetu Giovanni Pamplione i Joanna Walter, w 2011 roku Jolanta Dygul przetłumaczy sztukę *Teatr komediowy*.

się dwadzieścia jeden nowel przetłumaczonych przez Barbarę Sieroszewską. Jedyną powtarzającą się nowelą jest *Pensaci, Giacomino!*, tłumaczki przełożyły więc trzydzieści siedem z dwustu czterdziestu sześciu *Novelle per un anno* („Nowele na cały rok”). Trzy inne wyszły po polsku w tłumaczeniu Stelli Olgierd w Bibliotece Groszowej w 1926 roku (Pirandello 1926), jedno w 1929 roku opublikowała Franciszka Szyfmanówna (Pirandello 1929), wydania te jednak miały bardzo mały zasięg czytelniczy. Pirandella nowelistę znamy więc właściwie tylko dzięki Jachimeckiej i Sieroszewskiej. Po raz kolejny Jachimecka jako pierwsza wprowadza do naszej literatury kanoniczne teksty autora, należącego do grona najwybitniejszych włoskich twórców.

Tłumaczka niestety nie mogła cieszyć się kolejnym wydaniem jej sztuki w tak cenionej przez nią serii BN. Już po jej śmierci, w 1978 roku nakładem Ossolineum wychodzi *Wybór dramatów* Pirandella (Pirandello 1978), w którym nie mogło zabraknąć *Sześciu postaci w poszukiwaniu autora* w jej przekładzie. W tomie znalazły się trzy dramaty, oprócz wymienionego także *Henryk IV* tłumaczony przez Leona Chrzanowskiego i *Tak jest, jak się państwu zdaje* w przekładzie Jerzego Jędrzejewicza. Wstęp tym razem przygotował młodszy od Brahmery o pokolenie wrocławski romanista – Józef Heistein. Z trzech utworów tylko ostatni nie był wcześniej wydany przez PIW, jednak publikacja Pirandella w serii BN na chwilę znów zainteresowała teatry włoskim dramaturgiem.

Po śmierci tłumaczki z jej przekładów wystawia się prawie wyłącznie sztuki Pirandella i Goldoniego, z przewagą komedii tego ostatniego¹⁹. Jachimecka została okrzyknięta polskim *porta voce* Wenecjanina, choć przecież w dużo większym nakładzie sprzedano jej przekład *Pinokia* (Collodi 1954) i to Collodi był jej największym sukcesem wydawniczym²⁰.

¹⁹ Analiza na podstawie: Hałabuda, Michalik, Stafiej 2007.

²⁰ Por. „Drewniany pajacyk w tłumaczeniu Jachimeckiej przez wiele dziesięcioleci podbił serca polskich czytelników. *Pinokio*, wielokrotnie wznawiany, wpisany na listę lektur obowiązkowych, królował do roku 1989 niepodzielnie w bibliotekach szkolnych, publicznych i na półkach w księgarniach. Przekład Jachimeckiej utrwalił się w świadomości odbiorców polskich i zyskał status kanonicznego, co było możliwe dzięki licznym wznowieniom utworu przez Naszą Księgarnię, a także publikowaniu obszernych fragmentów bajki w «Świerszczyku»” (Biernacka-Licznar 2018: 139–140).

Śmieszne honorarium

Korespondencja z Mieczysławem Brahmerem pozwala nam odtworzyć kolejne etapy pracy nad publikacjami, ale znajdujemy tam również inne wątki, rzucające światło na praktykę zawodową Jachimeckiej. Wśród najczęściej poruszanych kwestii warto odnotować: wymianę informacji dotyczących dostępności włoskiej literatury w Polsce; rozważania nad wyborami repertuarowymi i językowymi Jachimeckiej; wzajemną pomoc w samodoskonaleniu warsztatu; wymianę informacji na temat włoskich nowości wydawniczych (Jachimecka występuje tu zawsze w roli ekspertki); kwestie finansowe towarzyszące wydaniom oraz związaną z nimi taktykę szukania pośredników przyjętą przez tłumaczkę. Szczególnie sprawy finansowe domagają się komentarza. Jak wynika z listów, w pertraktowaniu wysokości wynagrodzenia za tłumaczką wstawiali się nie tylko mąż i przyjaciele, lecz także redaktorzy oraz pośredniczący z teatrami aktorzy i reżyserzy. Finanse są wielokrotnie tematem listów Brahmery, który jako redaktor przygotowywanych przez Jachimecką dla Ossolineum tomów Goldoniego wziął na siebie nie tylko monitorowanie całego przedsięwzięcia i negocjacje z wydawnictwem, ale też zabiegi o należyte honorarium za przekład. Brahmer, już podejmując się współpracy, w liście z 12 stycznia 1950 roku zawiadamia, że proponowane wynagrodzenie nie jest wysokie i nie pozwoli mu na pokrycie weneckiej kwerendy, którą chciał przedsięwziąć w celu zgromadzenia materiałów do napisania wstępu:

Jeśli idzie o warunki, ofiarowane przez Ossolineum, to nie sądzę, by dochody z tomiku pokryć zdołały koszta weneckiego karnawału (zresztą zimą musi bardzo „ciągnąć” od kanałów). Ponieważ jednak nie snułem tak daleko wybiegających planów, a Pani nie czuje się pokrzywdzona, więc godzę się chętnie na propozycję (Brahmer 12.01.1950).

Podjął się jednak ustalenia kwestii finansowych i zadbał o umowy. Publikacja Goldoniego bardzo się przeciągnęła²¹, w końcu, po dwudziestu latach od

²¹ Pierwsze dwa tomy wyszły w 1951 roku. Wydawnictwu zależało na szybkim zamknięciu sprawy, bo w sierpniu 1951 pisze do Brahmery: „Ponieważ zapowiedziany przez Pana Profesora termin nadesłania opracowania komedyj Goldoniego upłynął /koniec lipca/ pozwalamy sobie przypomnieć Panu Profesorowi o tym i prosić o możliwie najszybsze jego przesłanie”. Korespondencja Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich do Mieczysława Brahmery, BN Akc.13296, tom 1.

wydania pierwszych dwóch tomów komedii, sprawę udaje się zamknąć²², w listopadzie 1970 roku Brahmer referuje: „W sprawie Goldoniego pisałem do Wrocławia i właśnie w tych dniach otrzymałem zapewnienie, że tomik ukaze się w roku 1971 po dodaniu drobnego uzupełnienia. (...) Co do sposobu wypłaty honorarium będę też starał się uzyskać wyjaśnienie – dawne to sprawy²³, ale muszę mieć rachunek w jakichś księgach” (Brahmer 2.11.1970). Jachimecka jest już wtedy w podeszłym wieku, grono jej znajomych ze świata kultury znacznie się skurczyło, a nowa rzeczywistość stawała się coraz bardziej obca, honorarium za dokonane kilkadziesiąt lat wcześniej przekłady dostanie pod koniec kariery. Opieszałość wydawnictwa nie była niestety wyjątkiem od reguły, walki o wypłatę wynagrodzenia i ciągle negocjacje to od dziesięcioleci chleb powszedni tłumaczy.

Porady ekonomiczne od korespondujących z Jachimecką znajomych z kręgu zawodowego dotyczą także przekładów, w których dystrybucji nie uczestniczyli. Brahmer radzi jej np. w sprawie honorarium, jakie miała otrzymać za przeróbkę sporządzonego wiele lat wcześniej tłumaczenia madrygałowej komedii Orazia Vecchiego *Amfiparnasso*, które w końcu nie zostało wystawione:

Oczywiście honorarium ofiarowane Pani jest śmieszne, zwłaszcza przy obciążających jeszcze tłumaczkę potraceniach. Wydaje mi się, że najkorzystniej byłoby tu zwrócić się o pomoc do ZAIKSU, który ma swych doradców prawnych i podkreślić, zwłaszcza że nawet przepisywanie nie jest tu zwykłym sprawdzeniem kopii maszynowej, ale stawia specjalne wymagania. Może także opinia Związku Literatów lub PEN Klubu (który ma sekcję tłumaczy) mogłaby tu korzystnie zaważyć (Brahmer 3.04.1964).

W listach widzimy troskę Brahmra i innych przyjaciół o dobro Zofii, pomocną dłoń wyciągają najczęściej należący do środowiska panowie. Mający większe wpływy mężczyźni od początku jej kariery chętnie pomagali i w sprzedaży przekładów, i w negocjacjach warunków umów. Gdy zabrakło Zdzisława, a będąca w dojrzałym wieku tłumaczka znalazła się w trudniejszej sytuacji finansowej, tym bardziej sugerowali jej korzystne

²² Historię publikacji polskich przekładów komedii Goldoniego opisałam w: Kwaśniewska-Urban 2020: 228–233.

²³ W Archiwum Mieczysława Brahmra znalazłam korespondencję z Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, w której wydawca potwierdza przesłanie „2 egz. Umowy autorskiej nr 104/65 na wydanie poz. Goldoni, komedie, t III”. Korespondencja Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich do Mieczysława Brahmra, BN Akc.13296, tom 1.

rozwiązania. Układ sił w środowisku teatralnym i wydawniczym zazwyczaj stawiał kobiety w pozycji petentek, prawie nigdy decydek. Mimo zasadniczych zmian społecznych, jakie nastąpiły po wojnie, w czasach PRL-u rynkiem wydawniczym i programem artystycznym nadal zarządzali głównie mężczyźni²⁴. Choć taki podział kompetencji był Zofii doskonale znany i w dwudziestolecie udowodniła, że potrafi się do niego dostosować, pojawiły się inne przeszkody stojące na drodze skutecznej promocji. Przedwojenne standardy już nie obowiązywały, misternie tkana sieć zależności coraz częściej była nieprzydatna, rozpoznawalność w środowisku nie wystarczała, tłumaczka więc, od początku konsekwentnie zarządzająca swoją karierą, zwracała się o wsparcie do osób lepiej poruszających się w nowych warunkach, zazwyczaj młodszych. Zofia, świadoma swoich walorów, ale i ograniczeń społecznych, jakie narzucała na nią w latach młodości pleć, a w czasach powojennych również wiek, chętnie korzystała z porad i zaskakująco dobrze radziła sobie z niemałymi wyzwaniem natury finansowej.

Własny kołowrotek

Analiza korespondencji Brahmera rzuca nowe światło na archiwum pozostawione przez Jachimeckich. Dokumenty wykorzystywane dotychczas głównie do badań nad nadawcami listów do tłumaczki, czytane jako korespondencja zawodowa stają się świadectwem jej profesjonalnego podejścia do pracy zarobkowej i dużej samoświadomości jako autorki. Wbrew lansowanej przez Boya opinii (Boy 1957: 12; 1963: 277), że w dwudziestolecie tłumaczki sztuk z języków romańskich parały się przekładem jedynie dla zabawy, Zofia jest przykładem kobiety zarabiającej tłumaczeniem i konsekwentnie wprowadzającej na polskie sceny największych włoskich dramaturgów. W pierwszych dekadach XX wieku twórczość przekładowa rzadko stanowiła główne źródło dochodu, faktem jest, że szczególnie w gronie kobiet mamy najczęściej do czynienia z tłumaczami nieprofesjonalnymi. Pisząc o twórczości przekładowej kobiet, Ewa Rajewska stwierdza, że tłumaczki często dobrowolnie decydowały się na pozostanie w cieniu (Rajew-

²⁴ By wspomnieć tylko dyrektorów wydawnictw, które publikowały wtedy przekłady Jachimeckiej: dyrektorem Państwowego Instytutu Wydawniczego był Adam Ostrowski; Osolineum – Eugeniusz Szlapak, potem Bernard Janusz Albin; Wydawnictwa Literackiego – Aleksander Słapa, a potem Andrzej Kurz.

ska 2015: 270–275). Wydawać się może, że opis ten zupełnie nie pasuje do naszej bohaterki – Jachimecka lubiła błyszczeć talentem i urodą, wykorzystywała z trudem zdobytą pozycję i towarzyską biegłość, by zdobywać zlecenia i zawierać korzystne znajomości. Jest jednak jedna, niezwykle ważna sfera, w której często siadała w drugim rzędzie, pozwalając mężczyznom zająć fotele tuż pod sceną. Nie przyjęła męskiego pseudonimu, jak Zofia Trzszczkowska, nie zrzekała się przekładów na rzecz brata, jak Irena Tuwim, decydowała się jednak na męskie pośrednictwo w załatwianiu kwestii finansowych. Nie wynikało to z braku odpowiednich kompetencji ani słabego rozeznania w rynku (od lat młodości obracała się w gronie ludzi żyjących z teatru i literatury). Była to zapewne jej świadoma decyzja, podjęta w oparciu o znajomość rynku. Na przyjęcie tej taktyki wpływ mógł mieć też światopogląd Jachimeckiej, wychowywanej w dosyć tradycyjnym środowisku, w mieszczańskim krakowskim domu, gdzie matka co prawda pracowała i wniosła do małżeństwa niebagatelny posag, jednak to ojciec prowadził dochodowy interes (por. Porębska 2022: 62–65).

Jachimecka – tłumaczka, modelka, animatorka salonu, profesorowa, zapytana przez Aleksandra Ziernego o jej portrety autorstwa największych polskich malarzy, odpowiada:

po co tyle mówić o biernych zasługach, czy w ogóle bywają takie? Ja bardzo kochałam przyjaciół, zawdzięczam im najlepszą część mego życia... ale wstrętna byłaby mi rola statysty. Jeżeli miałam znaczyć cokolwiek dla innych, tak, właśnie tych bliskich, musiałam kręcić swój własny kołowrotek (Zierny 1970: 4).

Bibliografia

- Batorowska Hanna. 1999. *Spuścizna po Zofii i Zdzisławie Jachimeckich i jej wartość dla badań nad kulturą Krakowa pierwszej połowy XX wieku*, w: J. Jarowiecki (red.), *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 4, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, s. 180–186.
- Berent Waław 1992. *Listy do Zofii i Zdzisława Jachimeckich*, w: *Pisma rozproszone. Listy*, opr. R. Nycz, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 436–451.
- Biernacka-Licznar Katarzyna 2018. *Serce Pinokia. Włoska literatura dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 1945–1989*, Warszawa: SBP.
- Bierut Bolesław 1948. *O upowszechnianiu kultury*, Warszawa: Radiowy Instytut Wydawniczy, s. 8–9.
- Boy-Żeleński Tadeusz 1963. *Przekłady teatralne*, w: T. Boy-Żeleński, *Flirt z Melpomeną. Wieczór trzeci i czwarty*, Warszawa: PIW, s. 277–286.

- Boy-Żeleński Tadeusz 1957. *Słowo od tłumacza*, w: H. Murger, *Sceny z życia cyganerii*, przeł. T. Boy-Żeleński, Warszawa: PIW, s. 5–13.
- Branc Iwona 2019. *Listy Zofii Stryjeńskiej (1891–1976) do Zofii i Zdzisława Jachimeckich w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, s. 245–256.
- Buss Helen M. 2001. *Introduction*, w: H.M. Buss, M. Kadar (red.), *Working in Women's Archives. Researching Women's Private Literature and Archival Documents*, Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, s. 1–5.
- Collodi Carlo 1954. *Pinokio: przygody drewnianego pajaca*, przeł. Z. Jachimecka, il. J.M. Szancer, Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Czyńska Małgorzata 2022. *Pastelowa w kolorycie. Zofia Jachimecka*, w: M. Czyńska, *Kobiety z obrazów. Polki*, Warszawa: Marginesy, s. 241–273.
- Dużyk Józef 1990. *Listy Zygmunta Nowakowskiego do Zofii Jachimeckiej z lat 1924–1937*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, s. 185–216.
- Goldoni Carlo 1923. *Oberżystka: komedia w trzech aktach*, przeł. E. Baliński, Lwów: Księg. Polska B. Połaniecki.
- Goldoni Carlo 1834. *Mirandolina, czyli Piękna gosposia: komedia w 3 aktach: naśladowanie Goldoniego „Locandiera”*, przeł. z niem. B. Halpert, Warszawa: S.H. Merzbach.
- Hałabuda Stanisław, Michalik Jan, Stafiej Anna 2007. *Dramat obcy w Polsce 1966–2002. Premiery, druki, egzemplarze*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Heydel Magdalena 2020. *Kto tłumaczy? Sylwetka tłumacza w najnowszych badaniach przekładoznawczych*, w: J. Kita-Huber, R. Makarska (red.), *Wyjść tłumaczowi naprzeciw*, Kraków: Universitas, s. 23–44.
- Jabłoński Zbigniew 1978. *Listy Juliusza Osterwy do Zofii i Zdzisława Jachimeckich, 1920–1932*, „Pamiętnik Teatralny” 1/2 (105/106), s. 218–223.
- Kapera Jan Kazimierz 2001. *Jachimeccy – ostatnia młodopolska para Krakowa*, „Przeгляд Polski” 22.VI.2001, s. 8–9.
- Krzyżanowski Marian 1959. *Wspomnienia księgarza*, w: S. Broniewski i in., *Kopiec wspomnień*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 85–150.
- Kwaśniewska-Urban Paulina 2020. *Służąc dwóm panom. Carlo Goldoni w polskim przekładzie*, Kraków: Pasaże.
- Kwaśniewska-Urban Paulina 2022. „Zofia Jachimecka – re/de/konstrukcja portretu tłumaczki”, niepublikowana praca magisterska obroniona w 2022 roku na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Leśnodorski Zygmunt 1959. *Wspomnienia i zapiski*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Leśnodorski Zygmunt 1963. *Wśród ludzi mojego miasta. Wspomnień i zapisek część druga*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Łukaszewicz Justyna 2009. *Parateksty polskich przekładów Pinokia*, w: E. Skibińska (red.), *Przypisy tłumacza*, Wrocław–Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 229–243.
- Munday Jeremy 2014. *Using primary sources to produce a microhistory of translation and translators: theoretical and methodological concerns*, “Translator: Studies in Intercultural Communication” 20 (1), s. 64–80.

- Nałkowska Zofia 1988. *Dzienniki IV, część 1 (1930–1934), część 2 (1935–1939)*, opr. H. Kirchner, Warszawa: Czytelnik.
- Niewidowski Zygmunt 2011. *Trzydzieści lat życia z Madzią*, Warszawa: Świat Książki.
- Paloposki Outi 2017. *In Search of an Ordinary Translator: Translator Histories, Working Practices and Translator–Publisher Relations in the Light of Archival Documents*, “The Translator” 23 (1), s. 31–48.
- Pirandello Luigi 1926. *Czerwona książeczka i inne opowiadania współczesnych autorów włoskich*, przeł. S. Olgierd, Warszawa: Wydawnictwo Biblioteki Grodzkiej.
- Pirandello Luigi 1929. *Pierwsza noc*, przeł. F. Szyfmanówna, Warszawa: Księg. F. Hoesick.
- Pirandello Luigi 1958. *Czarny szal i inne opowiadania*, przeł. B. Sieroszevska, Warszawa: Czytelnik.
- Pirandello Luigi 1973. *Koń na księżycu*, przeł. Z. Jachimecka, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Pirandello Luigi 1978. *Wybór dramatów*, przeł. Z. Jachimecka i in., Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Porębska Maria 2012. *Z dziejów Księgozbioru im. Prof. Zdzisława Jachimeckiego*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” 5, s. 213–231.
- Porębska Maria 2015. *Ostatni salon Młodej Polski – Zofia Jachimecka i jej goście*, w: J. Jemielnik, J. Posłuszna (red.), *Muzyka i refleksja pedagogiczna. Perspektywy – interpretacje pogranicza*, Kraków: Wydawnictwo Aureus, s. 163–181.
- Porębska M. 2016. *Zofia Jachimecka – szkic do portretu*, w: J. Kamińska-Kwak, S. Kozak, D. Opaliński (red.), *Kobieta w Galicji. Nowoczesność i tradycja*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 413–421.
- Porębska M. 2022. *Zofia Jachimecka (1886–1973): życie i twórczość*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Pym Anthony 2009. *Humanizing Translation History*, “Hermes – Journal of Language and Communication Studies” 42, s. 23–48.
- Rajewska Ewa 2015. *Twórczość przekładowa kobiet*, w: E. Kraskowska, B. Kaniewska (red.), *Polskie piśmarstwo kobiet w wieku XX: procesy, gatunki, sytuacje i tematy*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 269–298.
- [rz.] recenzja, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 2.03.1932.
- Sadkowski Waław 2002. *Odpowiednie dać słowu słowo. Zarys dziejów przekładu literackiego w Polsce*, Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Samozwaniec Magdalena 2012. *Maria i Magdalena*, Warszawa: Świat Książki.
- Vogler Henryk 1981. *Autoportret z pamięci. Część trzecia. Dojrzałość*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Webersfeld Edward 1917. *Teatr miejski we Lwowie za dyrekcji Ludwika Hellera 1906–1918*, Lwów: Drukarnia W. A. Szyjkowskiego.
- Wożna-Stankiewicz Małgorzata 2011. *Pierwsza podróż Zdzisława Jachimeckiego do Italii*, „Res facta nova” 21, s. 159–175.
- Zbijewska Krystyna 1991. *Ja jestem pastelowa*, w: K. Zbijewska, *Z muzami pod rękę*, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, s. 121–134.

Ziemny Adam 1970. *Portrety i życie*, „Ty i Ja” 2 (118), s. 2–5. Przedruk w zbiorze esejów autora: A. Ziemny 1973. *Portrety i życie*, w: A. Ziemny, *Sposoby życia*, Warszawa: Iskry, s. 93–106.

Listy Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej:

- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 12.01.1950, PAN/PAU, 8049, k. 32.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 26.11.1956, PAN/PAU, 8000, k. 41.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 16.12.1959, PAN/PAU, 8000, k. 32.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 20.12.1962, PAN/PAU, 8000, k. 51.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 3.04.1964, PAN/PAU, 8000, k. 60.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 18.04.1968, PAN/PAU, 8000, k. 93.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 29.06.1969, PAN/PAU, 8000, k. 99.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 28.09.1970, PAN/PAU, 8000, k. 108.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 2.11.1970, PAN/PAU, 8000, k. 110.
- List Mieczysława Brahmery do Zofii Jachimeckiej z 20.12.1970, PAN/PAU, 8000, k. 112.

List do Mieczysława Brahmery:

Korespondencja Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich do Mieczysława Brahmery, BN Akc.13296, tom 1.

Listy i notatki Zofii Jachimeckiej:

- List Zofii Jachimeckiej do Wiktora Biegańskiego z 22.09.1918, PAN/PAU, 9297, k. 15.
- List Zofii Jachimeckiej do Jana Gwalberta Henryka Pawlikowskiego z 21.05.1954, BJ, 499/03, 11425 III.
- List Zofii Jachimeckiej do Jana Gwalberta Henryka Pawlikowskiego z 9.06.1956, BJ, 499/03, 11425 III.
- List Zofii Jachimeckiej do Magdaleny Samozwaniec z 1.06.1971, cyt. za: Z. Niewidowski. 2011. *Trzydzieści lat życia z Madzią*, Warszawa: Świat Książki, s. 80.
- Notatki osobiste Zofii Jachimeckiej, bez daty, BJ, KZJ, za: M. Porębska 2022. *Zofia Jachimecka (1886–1973): życie i twórczość*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 308.

Aneks

Spis dramatów w przekładzie Zofii Jachimeckiej sporządzony na podstawie kwerend, które odbywałam w okresie 09.2018–09.2022 w archiwach Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie oraz Teatru Ludowego w Krakowie i uzupełniony na podstawie publikacji: S. Hałabuda, J. Michalik, A. Stafiej 2007. *Dramat obcy w Polsce 1765–1965. Premiery, druki, egzemplarze* oraz *Dramat obcy w Polsce 1966–2002. Premiery, druki, egzemplarze*, Kraków: Księgarnia Akademicka, oraz M. Porębska 2022. *Aneks* w: tejsze, *Zofia Jachimecka (1886–1973): życie i twórczość*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 359–362²⁵. Pozycje podaję według daty premiery przekładu, niewystawione – w kolejności alfabetycznej.

²⁵ Dopisane do sporządzonej przeze mnie podczas kwerendy listy pozycje z Aneksu to kilkanaście znajdujących się w badanym przez Marię Porębską depozycie przechowywanym w Bibliotece Jagiellońskiej o sygnaturach A/I (maszynopisy) i A/II (czystopisy) oznaczanym przeze mnie w tabeli jako BJ A/I lub BJ A/II. W depozycie znajdują się dwadzieścia trzy maszynopisy i siedemdziesiąt cztery czystopisy przekładów literackich (nie tylko dramatów) autorstwa Zofii Jachimeckiej.

	Autor	Tytuł	Data pierwszego wystawienia w przekładzie Jachimeckiej, w nawiasie data publikacji	Miejsce premiery (Ewentualnie informacja o publikacji lub egzempliarzu w depozycie B.J)	Język podstawy przekładu
1.	Feydeau Georges Léon Jules	Daj mu na przeczyszczenie	31.12.1919	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
2.	Caillavet Gaston Armand, Flers Robert de	Zielony frak	23.03.1920	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
3.	Barrie James Matthew	Niezrównany Crichton	21.02.1921	Teatr Bagatela, Kraków	ang. / przez niem.?
4.	Deval Jacques	Słaba kobieta	6.05.1921	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
5.	Savoire Alfred	Ósma żona Sinobrodego	21.09.1921	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
6.	Kistemaekers Henry	Przeszła bez śladu	28.12.1921	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
7.	Nicodemi Dario	Galganek	17.03.1922	Teatr Mały, Warszawa	wł.
8.	Frondate Pierre de	Dom osaczony	20.03.1922	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
9.	Nicodemi Dario	Świt, dzień i noc	11.09.1922	Teatr Bagatela, Kraków	wł.
10.	Nicodemi Dario	Bogini niepokoju	1.12.1922	Teatr Komedia, Warszawa	wł.
11.	Rosso di San Secondo	Marionetki	29.01.1923	Teatr Polski, Poznań	wł.
12.	Pirandello Luigi	Sześć postaci dramatu w poszukiwaniu autora	5.05.1923 (publ. 1960; 1978)	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków; publikacja PIW 1960, BN 1978	wł.
13.	Frondate Pierre de	Syn pustyni	9.05.1923	Teatr Bagatela, Kraków	fr.
14.	Nicodemi Dario	Nieprzyjaciółka	19.09.1923	Teatr Bagatela, Kraków	wł.
15.	Méré Charles	Zdobywcy	13.10.1923	Teatr Polski, Poznań	fr.
16.	Nicodemi Dario	Nauczycielka	10.11.1923	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
17.	Pirandello Luigi	Mężczyzna, zwierzę i cnota	11.12.1923	Teatr Bagatela, Kraków	wł.

	Autor	Tytuł	Data pierwszego wystawienia w przekładzie Jachimcekiej, w nawiasie data publikacji	Miejsce premiery (E)wentualnie informacja o publikacji lub egzempliarzu w depozycie (B-J)	Język podstawy przekładu
18.	Chiarelli Luigi	Chimery	8.02.1924	Teatr Bagatela, Kraków	wł.
19.	Chiarelli Luigi	Śmierć kochoanków	14.10.1924	Teatr Bagatela, Kraków	wł.
20.	Chiarelli Luigi	Ognie sztuczne	19.11.1925	Teatr Nowy, Poznań	wł.
21.	Forzano Giovacchino	Dar poranka	12.03.1926	Teatr Letni, Warszawa	wł.
22.	Fraccaroli Arnoldo	Liść figowy	26.09.1926	Teatr Letni, Warszawa	wł.
23.	Forzano Giovacchino	Gutłubi champion świata	11.12.1926	Teatr Nowy, Poznań	wł.
24.	Fraccaroli Arnoldo	Wiedza radosna	29.01.1927	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
25.	Mirande Yves Nicodemi Dario	Małeństwo	14.05.1927	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	fr.
26.	Forzano Giovacchino	Donna Oretta	20.12.1927	Teatr Miejski, Łwów	wł.
27.	Capodivaca Giovanni (Capo Giano), Rossa- to Arturo	Zazdrość / Zabiję ją ²⁶	12.05.1928	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
28.	Lopez Sabatino	Pani Bianka	13.10.1928	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
29.	Nicodemi Dario	Cień	23.03.1929	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
30.	Drégely Gábor	Panna Lili i jej dwaj mężowie	22.06.1929	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	adapt. nie- wiadomej wersji

²⁶ Po ukośniku zapisuję inne wersje tytułu wykorzystywane alternatywnie przez różne zespoły teatralne.

31.	Lenz Leo	Trio	2.11.1929	Teatr Nowy, Poznań	adapt nie- wiadomej wersji
32.	Lenz Leo	Posąg za narzeczonym	21.12.1929	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	niem.
33.	Lenz Leo	W nocy ze środy na czwartek	14.04.1931	Teatr na Pohulance, Wilno	niem.
34.	Rocca Gino	Tragedia bez bohatera	27.02.1932	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
35.	Benedetti Aldo de, Zorzi Guglielmo	Biała dama	13.04.1932	Teatr Polski, Katowice	wł.
36.	Marx Roger Claude	Jak dwie krople wody	24.11.1932	gościnne występy nieustalonego teatru warszawskiego w Sosnowcu, 3.12.1932 Teatr Nowy w Poznaniu	fr.
37.	Pirandello Luigi	Rozkosz uczciwości	10.12.1932	Teatr Rozmaitości, Lwów	wł.
38.	Cantini Guido	Bziczek	1.04.1933	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
39.	Guitry Sacha	Oddajmy się marzeniu	31.12.1935	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	fr.
40.	Pirandello Luigi	Ależ to nie na serio	23.01.1937 (publ. 1960)	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków; publika- cja PIW 1960	wł.
41.	Martinez Sierra Gre- gorio, Maura Honorio	Niezwykła transakcja / Ju- lia kupuje sobie dziecko	8.05.1937	Teatr Polski, Poznań	hiszp.?
42.	Achard Marcel	Korsarz	8.10.1938	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	fr.
43.	Achille Giuseppe, Corra Bruno	Miłość będzie naszym wynalazkiem	28.01.1939	Teatr im. J. Słowackiego, Kraków	wł.
44.	Porto-Riche Georges de	Zakochana	24.03.1939	Teatr Mały, Warszawa	fr.
45.	Chiarelli Luigi	Twarz i maska	23.06.1947	Teatr Stary, Kraków	wł.
46.	Goldoni Carlo	Sprytna wdówka	31.10.1950 (publ. 1951)	Teatr Polski, Warszawa; publikacja BN 1951	wł.

	Autor	Tytuł	Data pierwszego wystawienia w przekładzie Jachimcekiej, w nawiasie data publikacji	Miejsce premiery (Ewentualnie informacja o publikacji lub egzemplarzu w depozycie B-J)	Język podstawy przekładu
47.	Goldoni Carlo	Mirandolina / Oberżystka	5.05.1953 (publ. 1951; 1957)	Teatr Wybrzeże, Gdańsk; Sopot; publikacja BN 1951	wł.
48.	Goldoni Carlo	Osobliwe zdarzenie	5.05.1953	Teatr Wybrzeże, Gdańsk; Sopot	wł.
49.	Goldoni Carlo	Pan Teodor zrzęda	28.06.1953 (publ. 1971)	Teatr Polski, Szczecin; publikacja BN 1971	wł.
50.	Goldoni Carlo	Kawiarenka wenecka	16.09.1954 (publ. 1951)	Teatr Ziemi Krakowskiej, Tarnów; publikacja BN 1951	wł.
51.	Goldoni Carlo	Sługa dwóch panów	1.06.1957 (publ. 1957)	Teatr im. A. Mickiewicza, Częstochowa; publikacja BN 1957	wł.
52.	Goldoni Carlo	KarykatURY	styczeń 1958	Teatr Polski, Wrocław	wł.
53.	Goldoni Carlo	Żona poczciwa / Mądra żona	9.07.1960	Teatr Ziemi Opolskiej, Opole	wł.
54.	Goldoni Carlo	Uczciwa dziewczyna	3.12.1960 (publ. 1971)	Teatr im. S. Wyspiańskiego, Katowice; publikacja BN 1971	wł.
55.	Pirandello Luigi	Jaką mniej pragniesz	26.05.1961	Teatr Stary, Kraków	wł.
56.	Benedetti Aldo de	Cena pocałunku	9.09.1964	Teatr Zagłębia, Sosnowiec	wł.
57.	Pirandello Luigi	Liołà	22.11.1964	Teatr Nowy, Poznań	wł.
58.	Goldoni Carlo	Blizniaki z Wenecji	13.02.1965	Teatr Ziemi Rzeszowskiej, Rzeszów	wł.
59.	Pirandello Luigi	Patent	21.03.1970 (publ. 1960)	Teatr Współczesny, Warszawa; publikacja PIW 1960	wł.
60.	Pirandello Luigi	Czapka błażeńska	30.12.1971	Teatr Wybrzeże, Gdańsk	wł.
61.	Goldoni Carlo	Zakochani	1.12.1982 (publ. 1951)	Teatr Szkolny PWST Kraków; publikacja BN 1951	wł.

62.	Pirandello Luigi	Nauczycielka	28.11.1991	Teatr Szkolny PWST Kraków	wł.
63.	Gozzi Carlo	Plaszek zielonopióry	15.02.1993	Teatr Szkolny AT Warszawa	wł.
64.	Alvarez Quintero Serafin, Alvarez Quintero Joaquin,	Dusza radosna		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	hiszp.?
65.	Anton Edouard	Grzechotnik (fragm.)		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	fr.
66.	Benedetti Aldo de	Ostatnie pięć minut		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
67.	Bernard Tristan	Wieżenie		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	fr.
68.	Birebau André	Śniadanie zakochanych		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II [w formie adaptacji słuchowiska]	fr.
69.	Bracco Roberto	Cierpki owoc		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazywana w tłumaczeniach Adolfa Nowaczynskiego i Zygmunta Sarnieckiego; BJ A/II	wł.
70.	Bracco Roberto	Niewierna		Brak informacji, możliwe, że spektakl z 1923 w Teatrze Narodowym był wystawiony w tym przekładzie	wł.
71.	Bracco Roberto	Pojedynek miłosny		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
72.	Bracco Roberto	Źródłko		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazana w tłumaczeniu Ofelii Szretter-Borkowskiej; BJ A/I, BJ A/II	wł.

	Autor	Tytuł	Data pierwszego wystawienia w przekładzie Jachimeckiej, w nawiasie data publikacji	Miejsce premiery (Ewentualnie informacja o publikacji lub egzempliarzu w depozycie B.J)	Język podstawy przekładu
73.	Casella Alberto	Śmierć na wakacjach		Brak informacji, możliwe, że tłumaczenie było podstawą spektaklu w Teatrze Miejskim w Bydgoszczy w 1925 roku, sztukę opracowali scenicznie Józef Krokowski i Witold Małkowski; BJ A/I	wł.
74.	Cherbuliez Victor	Hrabia Kostia		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	fr.
75.	Chiarelli Luigi	Biała skóra		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I, BJ A/II	wł.
76.	Chiarelli Luigi	Maria (fragm.)		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, publikacja w „Listach z Teatru” 1948 (nr 19)	wł.
77.	Chiarelli Luigi	Ninon		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I, BJ A/II	wł.
78.	Colantuoni Alberto	Być, czy nie być zdradzo- nym		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
79.	Croisset François de	Serce nie sługa/ Serce nie wybiera		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	fr.
80.	D'Ambr Lucio, Donady Alberto	Karabinierzy		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
81.	De Benedetti Aldo	Trzydzięci sekund miłości		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
82.	D'Errico Ezio	Spotkanie z dżentelmenem		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
83.	Falena Ugo	Zemsta Demostenesa		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.

84.	Felin y Codina José	W ogniach Mureyi		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	fr.
85.	Feuillet Octave	Historia miłości ubogiego młodzieńca (fragm.)		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazana w tłumaczeniach Władysława Świeszewskiego, Wincentego Bobrowskiego, Rozalii Boczarskiej i Henryka Nowakowskiego; BJ A/II	fr.
86.	Feuillet Octave	Julia		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazana w tłumaczeniach Wincentego Bobrowskiego, Władysława Świeszewskiego i C. N. Ch.; BJ A/II	fr.
87.	Fraccaroli Arnoldo	Jedwabne życie		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
88.	Fraccaroli Arnoldo	Złotowłosa grzech		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
89.	Frondate Pierre	Zbuntowana		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast pokazana w tłumaczeniu M. Stagińskiej; BJ A/II	
90.	Garcia Lorca Federico	Yerma (Bezplodna) (figm.)		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	przez wł.?
91.	Gherardi Gherardo	Muszę wyjechać		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
92.	Goldoni Carlo	Amator starożytności, czyli teściowa i synowa		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazana w tłumaczeniach Wojciecha Bogusławskiego i Wojciecha Pekańskiego (pod tytułem „Antykwariusz”); BJ A/II	wł.

	Autor	Tytuł	Data pierwszego wystawienia w przekładzie Jachimieckiej, w nawiasie data publikacji	Miejsce premiery (Ewentualnie informacja o publikacji lub egzempliarzu w depozycie B.J)	Język podstawy przekładu
93.	Goldoni Carlo	Poslušna córka		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	
94.	Götz Kurt	Bajka		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	niem.
95.	Götz Kurt	Morderca		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	niem.
96.	Götz Kurt	Testament ciotki		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	niem.
97.	Guitry Sacha	Kocham cię		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I [w formie adaptacji słuchowiska]	fr.
98.	Guitry Sacha (wg Henriego Duvernois)	Żakolina (fragm.)		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	fr.
99.	Jaray Hans	Ping pong		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	niem.
100.	Lopez Sabatino	Jeden Bobi i dwóch Bubi		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
101.	Lopez Sabatino, Possenti Eligio	Trzy generacje-trzy style		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	niem.
102.	Niccodemi Dario	Zgubiony list		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
103.	Manzari Nicola	Wstydliwosć		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
104.	Mazzucco Roberto	Śmierć posła		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I	wł.

105.	Pirandello Luigi	Lazarz		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
106.	Pirandello Luigi	Nagich przyodziać		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
107.	Pirandello Luigi	Odnaleźć się		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
108.	Praga Marco	Zamknięte drzwi / Bez wyjścia		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
109.	Praga Marco	Dziewice		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	wł.
110.	Praxy Raoul	Jej chłopczyk		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	fr.
111.	Rey Étienne	Prez z kochankami		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono	fr.
112.	Scribe Eugene, Potron Charles	Kto dożyje, zobaczy		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono, sztuka była natomiast wcześniej pokazywana w tłumaczeniu Witolda Zdżito-wieckiego; BJ A/II	fr.
113.	Torelli Achille	Kto by się liczył z Paulinką / Honor Paulinki / E, kpię sobie!		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/II	wł.
114.	Vecchi Orazio	Amfiparnasso		Wystawiono przeróbkę tłumaczenia; BJ A/I	wł.
115.	Viola Cesare	Kandyd		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I	wł.
116.	Zorzi Guglielmo	Ożenitem się		Brak informacji, najprawdopodobniej nie wystawiono; BJ A/I, BJ A/II	wł.